

**BANK-KREDIT PORTFELINI OPTIMALLASHTIRISH YO'LLARINI
 SAMARADORLIGI**

Axmadxonov Farxodxon Murodxon o'g'li

Bank-moliya akademiyasi tinglovchisi

Keyingi vaqtlarda bank xizmatlari segmentining ko'chmas mulk ta'minoti asosida uy-joy binolarini sotib olish uchun ajratiladigan iste'mol kreditini kreditlash turiga bo'lgan talab sezilarli ravishda ortib bormoqda. Shu o'rinda savol tug'iladi, ushbu bank xizmati qanchalik muhim, u maxsus iste'mol kreditlash institutlarining paydo bo'lish zaruratini keltirib chikarishi mumkinmi? Agar mumkin bo'lsa, bu institutlar qanday ko'rinishda bo'lishi lozim? [1]

Respublikamizda aholining daromad darajasining oshayotganligi, tijorat banklarining resurs bazasini mustahkamlanayotganligi va kreditlarning foiz stavkalarini pasayayotganligi aholining tijorat banklarining iste'mol kreditlaridan foydalanish darajasini oshirish imkonini bermoqda. Ayniqsa, maishiy asbob-uskunalar xarid qilish, ta'lim olish bilan bog'liq bo'lgan iste'mol kreditlari hajmining yildan-yilga o'sishi kuzatilmoqda [2].

Yuqorida qayd etilgan ijobiy jihatlar bilan birga, iste'mol kreditlarini berish amaliyotini takomillashtirish bilan bog'liq bo'lgan ayrim muammolarning mavjudligi kuzatilmoqda. Ana shunday muammolardan biri - ayrim tijorat banklari tomonidan berilayotgan iste'mol kreditlari bahosining nisbatan yuqori ekanligidir.

Hozirgi kunda O'zbekistonda aholiga iste'mol kreditlari berish tartibini amaliyotga joriy etayotgan kredit tashkilotlarining soni kundan kunga ko'payib bormoqda. Odatda, uy-joyni tanlash uchun vaqt cheklangan bo'ladi.

So'ngi yillarda O'zbekiston tijorat banklari tomonidan jismoniy shaxslarga mo'ljallangan kredit mahsulotlari turi ko'payishiga qaramasdan iste'mol kreditlari eng ommabop kredit mahsuloti bo'lib turibdi (1-jadval).

1-jadval

*O'zbekiston tijorat banklarining jismoniy shaxslarni kreditlash faoliyati
 ko'rsatkichlari [3, 4]*

№ Ko'rsatkichlar	2016	2017	2018	2019
Jami kreditlar portfeli	52603,1	110566,2	167287,8	210029,0
Ajratilgan kreditlar	27562,4	49540,5	100658,2	140762,4
Jismoniy shaxslarga	4698,7	6082,0	15390,1	26477,8
Shundan, ipoteka kreditlar	1856,7	2628,8	4557,2	7977,4
Iste'mol kreditlar	67,4	97,2	8102,8	11108,5

Jadval ma'lumotlaridan ko'rish mumkinki, 2018 yilda jami 15,4 trln. so'mga yaqin kredit ajratilgan bo'lib, bu ko'rsatkich 26,5 trln. so'mga yetgan. Biroq, mazkur ajratilgan kreditlar tarkibida iste'mol kreditlarining ulushi 2018 yilda 52,6 foizni tashkil etgan bo'lsa, 2019 yilda bu ko'rsatkich 42,0 foizga tushgan. Bunga bozorda overdraft, mikroqarz, kredit karta kabi yangi turdagi kredit mahsulotlarining taklif etila boshlaganligi bilan izohlanadi.

2-jadval

2019 yilda O'zbekiston tijorat banklari tomonidan ajratilgan iste'mol kreditlari tarkibiy tahlili [3, 4]

№ Iste'mol kredit turlari Qiymati, mlrd. so'm Ulushi,	%
1. Avtotransport vositalari xarid qilish uchun	5065,4 45,6
2. Mebel va interer buyumlari uchun	268,5 2,4
3. Maishiy texnika uchun	2419,6 21,8
4. Tibbiy xizmatlar uchun	7,7 0,1
5. Ta'lim kreditlari	157,6 1,4
6. Overdraft kreditlari	473,1 4,3
7. Turar joyni ta'mirlashda foydalaniladigan tovarlar uchun	259,2 2,3
8. Boshqa turdagi iste'mol kreditlari	2 457,4 22,1
Jami	11108,5 100,0

Iste'mol kreditlari tarkibida avtokreditlar so'ngi yillarda faollashuvi natijasida ularning ulushi sezilarli ravishda ortgan. Xususan, 2019 yilda ajratilgan iste'mol kreditlarining ulushi 45,6 foizni tashkil etgan. Shuningdek, Maishiy texnika mahsulotlari uchun ajratilgan kreditlar hajmi ham jami iste'mol kreditlar tarkibida asosiy ahamiyat kasb etib, uning ulushi 21,8 foizni tashkil etgan.

Iste'mol krediti rivojlanishidagi muammolardan biri bo'lgan qarzdor tomonidan iste'mol krediti shartlari buzilganda garovga qo'yilgan mulk bo'yicha huquqlar kreditorga o'tishi mexanizmi hozirgacha to'liq ishlab chiqilmay kelinmoqda.

Iste'mol kreditlari, yuqorida qayd etilganidek, bir nechta kreditlash ob'ektlarini xarid qilish uchun beriladi. Shu sababli, iste'mol kreditlarining tarkibi va dinamikasidagi o'zgarishlarni tahlil qilish muhim ahamiyat kasb etadi.

Bank tomonidan jismoniy shaxslarga ko'rsatiladigan keng ko'lamdagi bank mahsulotlari va xizmatlari orasida iste'mol kreditlari chakana biznes yo'nalishining eng talab yuqori bo'lgan yo'nalishidir.

1. Kreditlash jarayonida banklarda ichki kredit nazorat tizimini takomillashtirish. Tijorat banklari iste'molchilarga iste'mol kreditini taqdim qilar ekan, uning asosiy baholash tizimini ishlab chiqishi kerak. Bunda kredit berish jarayonida kredit hujjatlarini to'liq va to'g'ri shakllantirish lozim. Mijozning kreditga layoqatlilini aniq baholash orqali berilgan kreditlarni o'z vaqtida va foizlari bilan qaytarilishini ta'minlaydi. Bu esa tijorat banklari daromadining oshishiga olib keladi.

2. Tijorat banklarining iste'mol kreditlarini reklama qilish orqali rivojlantirish. Tijorat banklari tomonidan iste'molchilarga taklif qilinayotgan iste'mol krediti turlari, foiz stavkalari va ularning shartlari hamda qulayliklari haqida to'liq axborotlar yetkazib berish va ishonchli mijozlarni topishda reklamalar yordam berishi mumkin.

3. Respublika viloyatlari tijorat banklarida iste'mol kreditini rivojlantirish. Ya'ni, iste'molchilar uchun qulay bo'lgan iste'mol kreditining qo'shimcha qilib boshqa turlarini ishlab chiqish lozim. Yana qo'shimcha qilib aytadigan bo'lsak, aholining barcha qatlamlari uchun ham imtiyozli ravishda iste'mol krediti berishni rivojlantirish lozim.

4. Tijorat banklarining savdo firmalari bilan hamkorlikda ishlash jarayonini rivojlantirish. Iste'molchilarning iste'mol tovarlariga bo'lgan ehtiyojlarini qondirish maqsadida tijorat banklari va savdo firmalari hamkorlikda iste'molchilarga qulay bo'lgan iste'mol tovarlarini ishlab chiqarishi, yetkazib berishi va boshqa xizmat turlarini ko'rsatish orqali ularning nafaqat banklarga, balki savdo firmalariga bo'lgan ishonchining ortishga olib keladi.

Mazkur yuqorida sanab o'tilgan takliflarning amliyotga joriy etilishi natijasida tijorat banklarida iste'mol kreditlash faoliyatni rivojlantirish, pirovardida esa ul arning faoliyati samaradorligini oshishiga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Алпатова Э.С., Валиева Л.М. Оценка эффективности потребительского кредитования в региональном коммерческом банке (по данным ООО «КАМКОМБАНК») и совершенствование механизма его организации // Научное обозрение. Экономические науки. 2016. № 2. С. 12-19.

2. Шагазатов О "Истеъмол кредитининг ривожланиш омиллари".// Бозор, Пул ва Кредит журнали. -Т.: 2006. -№7. -б -б.

3. Статистик бюлтенъ, Узбекистон Республикаси марказий банки, 2018 йил

4. Статистик бюлтенъ, Узбекистон Республикаси марказий банки, 2019 йил

5. Кейнс Дж.М. Общая теория занятости, процента и денег. - Пер. с англ. -М.: Гелиос АРВ, 2012. - С. 98-99.

6. Бланшар О. Макроэкономика. Пер. с англ. - М ВШЭ, 2010. - С. 92-101.

7. Лаврушин О.И. Банковское дело. - М.: КНОРУС, 2008. - С. 474.